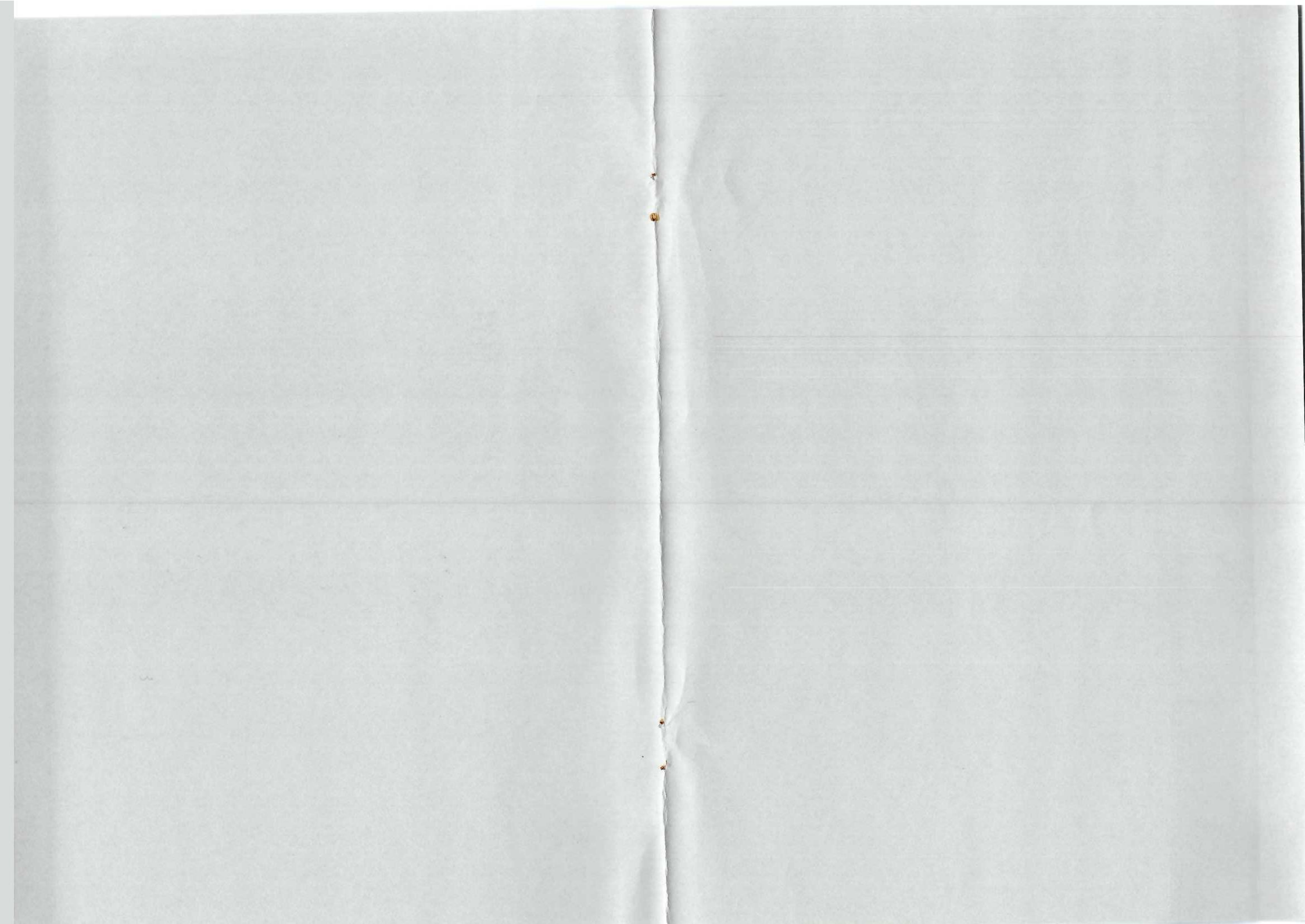

Psychologische Verkenningen
Individuele

47^e jaargang, nr.3

juni 1999

47e jaargang

Nr. 3 Juni 1999

INDIVIDUAL PSYCHOLOGISCHE VERKENNINGEN

is een uitgave van
Nederlandse Werkgemeenschap
voor Individual Psychologie

redactie adres:
Potgieterlaan 21
2394 VA Hazerswoude Rijndijk
Tel. (071)3416110
E-mail: fam.kulker@wxs.nl

INDIVIDUALPSYCHOLOGIE OP DE ELECTRONISCHE SNELWEG

Heeft u een computer en bent u aangesloten op internet? Dan moet u eens proberen onder de naam Adler te zoeken. U zult er verstelt van staan wat er reeds allemaal over Adler op internet te zien is.

Met name kan ik u aanbevelen om via internet contact te maken met de web-site van het Alfred Adler Institute van San Francisco. U vindt hun web-site onder: <http://our-world.compuserve.com/homepages/hstein/>

Van oudsher is er tussen Nederland en het Alfred Adler Institute van San Francisco een band. Deze dateert uit de tijd van Sicher en de Vries. Henry T. Stein, Ph. D. director is ook geïnteresseerd in de ontwikkelingen in Nederland en heeft mij verzocht om e-mail adressen van Nederlanders, die actief zijn op het gebied van de Individualpsychologie. U kunt met Henry Stein contact opnemen via zijn e-mail adres: HTStein@att.net

Het bestuur vraagt zich af of er veel leden zijn, die een e-mail adres hebben? Naast het adressen bestand is het een goede mogelijkheid om ook via e-mail en internet met elkaar contact te hebben. Wilt u uw e-mail adres opgeven aan het secretariaat.

Gerard Kulker

ISSN: 1382-5089

Alles uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk worden overgenomen of vermenigvuldigd in welke vorm dan ook, mits met bronvermelding.

Redactie:
Prof.Dr. C.C. De Keyser
Dhr. G.A.L. Kulker

Het thema evenals de plaats voor de bijeenkomst zullen door het bestuur nog nader worden vastgesteld. Heeft u een interessant onderwerp of een geschikte plaats voor de bijeenkomst dan kunt u contact opnemen met het bestuur.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
'ALLES KAN ANDERS ZIJN' EEN VROEGTIJDIGE VOORLOPER VAN DE CHAOSTHEORIE?	6
NIEUWS VAN HET BESTUUR	9
BOEKENNIEUWS	10
AKTIVITEITEN 1999	11
INDIVIDUALPSYCHOLOGIE OP DE ELECTRONISCHE SNELWEG	12

AKTIVITEITEN 1999:

Icassi 1999:

Van 18 tot en met 21 juli 1999 wordt in het Wheaton College Boston/Massachusetts, USA voor de 32e keer de Icassi zomerschool 1999 gehouden.

Voor informatie kunt u contact opnemen met: Theo Joosten
It Blauwe Slot 15
9084 DL Goutum
Tel. (058)2883415

International Association of Individual Psychology:

Van 4 tot en met 7 augustus 1999 wordt in Oak Brook, Illinois, USA het 21e internationale congres gehouden met als titel: The science of living: Tasks, Contributions & Solutions.

Voor deelname aan het congres kan men zich aanmelden op het volgende adres:
Adler school of Professional
Psychology
Attn: Registrar
65 East Wacker Place,
suite 2100
Chicago, IL 60601-7298
(312)201-5900 -
fax. (312)201-5917

Deelname kosten: \$ 360; voor studenten: \$ 170.

Forum für Individual Psychologie in Bad Brückenau:

Van 5 tot 8 augustus 1999 wordt in Bad Brückenau Duitsland door 'Forum für Individual Psychologie e.V.' een aantal seminars gegeven. Paralel is er een kinderprogramma. De seminars worden o.a. gegeven door dr. Harold Mosak, dr.med. Albrecht Schottky, Theo Schoenaker e.a.

U kunt zich voor deelname aanmelden bij: Forum für Individual Psychologie e.V.
T.a.v. Marita & Thomas Sicheneder
Am Hohen Weg 8
97792 Riedenberg
Tel. 09749-931089/ fax. 09749-931088

Kosten deelname: aan alle activiteiten: 400 DM; voor kinderen 180 DM.
weekend activiteiten: 200 DM; voor kinderen 90 DM
3 dagen seminars: 280 DM.

20 november 1999: Algemene ledenvergadering NWIP:

In de ledenvergadering zullen twee kandidaten worden voorgedragen om tot het bestuur toe te treden. Te weten: dhr. Paul Miedema en dhr. Raymond Joosten. Dhr. Miedema is kandidaat voor de openstaande vacature van secretaris. Zoals gebruikelijk zal voor de vergadering een workshop of lezing plaats vinden.

BOEKENNIEUWS:

In Duitsland is de eerste editie verschenen van 'Beratung und Psychotherapie'. Het boek is geschreven door Harold H. Mosak en Michael P Maniaci. Dr. Harold Mosak is een bekende Amerikaanse Individualpsycholoog. Hij wordt wereldwijd gerespecteerd vanwege zijn wetenschappelijke bijdragen aan de Individualpsychologie. Hij werkte meer dan 20 jaar samen met Rudolf Dreikurs en is thans professor aan de Alfred Adler school voor professionele psychologie te Chicago. Met dit boek verschijnt een volledig praktijkgericht handboek voor berater en therapeuten. Op velerlei wijzen wordt antwoord gegeven op de vraag: 'Individualpsychologische beratung en therapie - hoe gaat dat in de praktijk?' ISBN 3-932708-10-5. Kosten: 38 DM. Omvang: ongeveer 200 pagina's.

VOORWOORD

We zijn aan het laatste jaar van deze eeuw bezig. Voor sommige mensen betekent dit dat er allerlei acties worden ondernomen ter voorkoming van het uitbreken van het millennium probleem. Anderen bereiden zich voor op een groots eeuwfeest om met hun volle bewustzijn en in een feestelijke sfeer de nieuwe eeuw binnen te treden.

In dat licht heb ik me afgevraagd wat de eeuwwisseling voor de Individualpsychologie kan betekenen? Er is binnen de Individualpsychologie op dat gebied geen traditie, want de eeuw wisseling van 1800 naar 1900 is naar alle waarschijnlijkheid zonder veel vertoon vanuit de Individualpsychologie voorbij gegaan. Alfred Adler was bij de eeuwwisseling 29 jaar en de belangrijkste jaren voor de Individualpsychologie moesten nog komen. In onze huidige eeuw hebben we het tijdperk gekend van de opkomst en ondergang van de autoriteiten; de democratisering en het ik-tijdperk. Het ik-tijdperk heeft ervoor gezorgd dat de maatschappij een tijdlang erg trend gevoelig is geweest. Terwijl de multi-culturele samenleving ervoor heeft gezorgd dat de trends zijn opgegaan in de veelkleurigheid van de maatschappij. Wat we nog missen is een echte integratie van die veelkleurigheid. Onze tolerantie draagt zorg voor een naast elkaar mogen voortbestaan, maar onbekend maakt nog teveel onbemind.

In de ontwikkeling van de wetenschap komen we dezelfde fasen tegen. Echte autoriteiten op het gebied van de wetenschap zijn er momenteel nog wel, maar niet meer op de manier zoals in het begin van deze eeuw. Trends in de wetenschap zijn er ook een periode lang geweest, maar het lijkt erop alsof nu allerlei theorieën naast elkaar mogen voortbestaan. Voor een verrijking van het leven en een overgang naar de volgende fase is mijns inziens echter ook hier meer nodig dan een vreedzaam naast elkaar mogen voortbestaan van de verschillende theorieën. Er moet een integratie plaats vinden van de verschillende stromingen en die integratie is alleen te bereiken door middel van een open en elkaar beïnvloedend debat. De grondhouding hierbij moet er een zijn van een kritische uitwisseling, integratie en daarmee verrijking van de wetenschap.

De antropoloog David Maybury-Lewis spreekt ware woorden over de hiervoor door mij geschetste ontwikkeling en gewenste richting waarin wij verder moeten gaan. Zijn ervaring heeft hij onder andere opgedaan bij studie van de stammencultuur, waarbij zijn studie van de Xavante, een indianenstam in de Amazonewouden in Centraal Brazilië, een van de belangrijkste was. Hij schets ons het volgende beeld: De westerse samenleving is zijn sociale dimensie kwijt geraakt. In plaats van die sociale dimensie zijn er regels gekomen. Samenwerking is daardoor een door regels bepaald gebeuren geworden en is geen intuïtief gebeuren meer zoals bij stambewoners. De ontwikkeling van de wetenschap, die ons de illusie heeft gegeven dat de westerse mens heer en meester is van zijn wereld, heeft dat verder versterkt. De ontwikkeling van het individualisme is te beschouwen als het sociale equivalent van de atoomsplitsing. Er is een enorme creatieve energie vrijgekomen, die de mensheid veel voordelen heeft gebracht. Door onze beheersing van de natuur, door onze wetenschappelijke vooruitgang, kunnen wij dingen die andere culturen niet kunnen. De schaduwzijde van deze ontwikkeling is dat we hebben geleefd in de illusie dat

de wetenschap alles zou oplossen; dat de mens de meester is van het universum. We hebben intussen een soort van geloof verloren, iets van - wat David Maybury-Lewis noemt - wijsheid, een vermogen om dingen in hun samenhang te zien. In stammen en andere culturen is steeds harmonie de basis van het leven. Harmonie tussen de mens en zijn omgeving en tussen de mensen onderling. Het is alsof wij het vermogen om zaken bij elkaar te houden hebben verloren. Het is opmerkelijk dat het accent op harmonie een verschijnsel is dat je over de hele wereld tegenkomt. Het is een keuze die tribale samenlevingen onafhankelijk van elkaar hebben gemaakt. De dynamiek tussen tegenstellingen - tussen arm en rijk bijvoorbeeld - wordt bewust beheerst. In het spanningsveld tussen de wensen van het individu en de verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, kiest de stammencultuur voor de gemeenschap. Niet onafhankelijkheid staat centraal, maar wederzijdse afhankelijkheid, en dus ligt de nadruk op complementariteit en harmonie. David Maybury-Lewis spreekt hier, vanuit de Individualpsychologie bezien, over het gemeenschapsgevoel in de meest brede zin van het woord. Hij spreekt over de mens als sociaal wezen en de mens als onderdeel van het universum. Het is hierom dat ik ook in de nieuwe eeuw voor de Individualpsychologie een belangrijke rol zie weggelegd. Overigens mogelijk op de karakteristieke wijze waarop de Individualpsychologie dat tot op heden heeft gedaan. Verbreiding en integratie van de Individualpsychologie in het alledaagse leven en in de methoden. Nog elke dag weer verbaas ik mij over het grote Individualpsychologische gehalte in de wetenschap en haar methoden. Wat mij betreft, is dat er te weinig bronvermelding plaats vindt.

Gerard Kulker

(De uitspraken van David Maybury-Lewis zijn ontleend aan een artikel aan Safe, juli 1998, jaargang 17 nr. 3 in de reeks 'visie op een nabije toekomst' Is er meer onder de zon?)

Het volgende nummer van Individualpsychologische verkenningen verschijnt in september 1999. Kopij dient voor 1 augustus 1999 bij de redactie te worden ingeleverd. Bij voorkeur in WP of word.

NIEUWS VAN HET BESTUUR:

Al enige tijd is het bestuur op zoek naar versterking. In de ledenvergadering van 1998 stelde de secretaris van het bestuur de heer Joost van Cleeff zich niet meer herkiesbaar. Er was echter nog geen opvolger. Het bestuur is er onlangs in geslaagd een tweetal leden te interesseren voor een functie in het bestuur. Dit zijn de heren Paul Miedema en Raymond Joosten. In de komende ledenvergadering van november 1999 zullen beide heren als kandidaat-bestuurslid ter benoeming worden voorgedragen.

In de maand juni 1999 heeft het bestuur overleg met de adviescommissie over de toekomst van de NWIP. De activiteiten blijven aan de magere kant door de geringe menskracht. Er kunnen jaarlijks een aantal nieuwe leden worden ingeschreven, maar dat weegt niet op tegen de vergrijzing van het ledenbestand en de daarmee samenhangende terugloop van het aantal leden. Redenen voor het bestuur om te overwegen welke acties zij moet ondernemen om de vereniging te laten voortbestaan. Hierbij wordt gedacht aan een bundeling van de krachten in Nederland, waar anderen op het gebied van de Individualpsychologie actief zijn; aansluiting vinden bij andere landen waar de Individualpsychologie een grote bloei kent (Duitsland en Italië) en andere mogelijkheden.

Daarnaast is het van belang om te weten welke kwaliteiten op het gebied van de Individualpsychologie in Nederland actief dan wel te vinden zijn. In dit kader is het bestuur van plan om een inventarisatie te houden onder haar leden.

Gerard Kulker
voorzitter

1. Wees asymmetrisch. Probeer niet alles direct te begrijpen en te categoriseren. Symmetrie en orde belemmeren doorbraken in het denken, op een nieuwe kijk. Vermijd het denken in stereotypen.
2. Leer los te laten. Vergeet controle als instrument om de dingen te laten gebeuren zoals u wilt. Probeer niet om voortdurend greep te houden op mensen en processen om u heen.
3. Schep ruimte. Vul niet alles zelf direct in. Geef nieuwe structuren een kans om 'zelf-organiserend' die ruimte te vullen. De kans is heel groot dat er 'vanzelf' structuren ontstaan die efficiënter en prettiger zijn voor de betrokkenen, dan datgene wat u in uw hoofd had.
4. Leer het onverwachte te waarderen, verwelkom verrassingen. Alle onverwachte gebeurtenissen bieden de kans om de zaken eens van een andere kant te bekijken.
5. Wijs taken af die u opzadelen met controle en verantwoordelijkheid over processen die niet onder controle te houden zijn, althans niet door u. Stress en spanningen zijn duidelijke signalen dat u teveel onder controle wilt of moet houden (van baas, opdrachtgever of van uzelf).
6. 'Go with the flow'. Veel processen ontwikkelen hun eigen dynamiek en logica. Probeer dat niet te veranderen, maar probeer die elementen te begrijpen en ga mee met de stroom.
7. Gebruik de 'dolfijnstrategie'. De dingen lopen altijd anders dan u (of anderen) denkt of had verwacht. Speel daarop in. Sterker: loop er of vooruit. De dolfijn laat zich meevoeren op de golven die hij op zijn weg treft, hij organiseert niets maar kijkt vooruit. Al op het moment dat de dolfijn in de ene golf zit, is hij op zoek naar de volgende.
8. Leer uw intuïtie kennen en gebruiken als een observatie-instrument. Sommige dingen kunnen, zakelijk of nuchter bezien, misschien helemaal niet logisch zijn. Maar vanuit uw 'gevoel' of 'intuïtie' zijn ze misschien heel logisch. 'Denk' met uw hart en 'voel' met uw hoofd.
9. Doe eens vaker helemaal niets, maak uw hoofd leeg. Echte creativiteit bloeit pas op als er niets 'hoeft' en als er niet aan een resultaat wordt gedacht. 'Nietsdoen' kan een heel nuttige bezigheid zijn.
10. Niets gebeurt zomaar, en de meest kleine dingen kunnen grote gevolgen hebben. Respecteer het kleine en leer er goed naar te kijken, er kan een les of een voor-spelling in verborgen zitten.

Gerard Kulker

'ALLES KAN ANDERS ZIJN' EEN VROEGTIJDIGE VOORLOPER VAN DE CHAOSTHEORIE?

Inleiding:

Het begon allemaal in een gesprek met mijn zoon Camiel. Hij studeert chemie en we spraken over de opbouw van een onderzoek en het systematisch doen van proeven. Ik stelde dat men bij wetenschappelijk onderzoek doorgaans systematisch te werk gaat. Zo kent men de eigenschappen van de bij het onderzoek te gebruiken stoffen, op grond hiervan heeft men een hypothese en die wordt door middel van het onderzoek getoetst en zonodig bijgesteld. Mijn zoon gaf me te verstaan dat mijn wetenschapsopvatting te rechtlijnig, traditioneel en zelfs achterhaald was. Zo werkt de wetenschap tegenwoordig niet meer. Mijn zoon betrok zelfs de stelling dat de meeste ontdekkingen door toeval ontstonden. Ik weet niet hoe deze opvatting over wetenschappelijk onderzoek bij u overkomt, maar ik concludeerde dat ik kennelijk nog maar weinig begreep van de huidige wijze van onderzoek en het beoefenen van de wetenschap. In eerste instantie vroeg ik me zelfs af of ik op deze wijze wel bij de wetenschap betrokken wilde zijn.

Natuurlijk kreeg ik na enig nadenken met mijn Individualpsychologische achtergrond wel enig begrip voor zijn standpunt. Adler zei ten slotte ook al dat 'alles kan anders zijn', maar zo stuurloos als mijn zoon het wetenschappelijk onderzoek voor-spiegelde, bleef me toch wel wat al te ver gaan.

Ik vergat ons gesprek tot enkele weken geleden een artikel mijn aandacht trok. Met grote letters stond boven het artikel 'chaos'. En als aandachtstrekker stond daar bij: 'Niets staat nog vast in de wereld van nu. Alles verandert razendsnel. Wat gisteren nog een waarheid als een koe was, is morgen achterhaald. In die permanente staat van verandering is het onmogelijk geworden nog te voorspellen hoe het met de wereld, de samenleving, de cultuur, de economie zal verdergaan. Alles hangt met alles samen: wat nu een ogenschijnlijke futilliteit lijkt, kan morgen een doorslaggevende invloed hebben op de wijze waarop iets zich ontwikkelt. Dat lijkt een permanente staat van chaos. Maar klopt dat beeld wel? Of zit er toch een systeem in? Natuurwetenschappers buigen zich al decennia lang over dit verschijnsel. Daar heet het: de leer van de complexiteit. Nu hebben ook sociologen en economen deze 'chaostheorie' omarmd, in een poging de verwarde wereld te doorgronden.' (Uit: Safe, mei 1999, jaargang 18 nr. 2.)

De complexiteit van systemen en hoe voorspelbaar systemen zijn.

Tijdens mijn opleiding aan de Voortgezette Opleiding Inrichtingswerk bestudeerde ik de systeemtheorie. Ik was van mening dat een opgroeiende jeugdige alleen begrepen kon worden vanuit de context van het gezinssysteem waar het onderdeel van uitmaakte. En de systeemtheorie gaf mij naast de Individualpsychologie aanvullende informatie als handvat om gezinssystemen beter te kunnen begrijpen en aanknopingspunten te vinden voor de behandeling. Daarbij werd ik tijdens mijn studie gegrepen door de complexiteit van systemen. Bepaalde factoren, die aanvankelijk in het gezinssysteem een futilliteit leken, werden ineens van belang, soms zelfs van doorslaggevende betekenis. De werking van een systeem en in het bijzonder van het gezinssysteem fascineerde mij en stelde mij regelmatig voor verrassingen, zodat ik

mijn hypothesen moest aanvullen dan wel bijstellen met consequenties voor de behandeling. Vanuit de Individualpsychologie begreep ik de verrassingen, waar Adler ons immers steeds scherp hield met zijn opmerking: 'alles kan anders zijn'. Daarom werkte ik met hypothesen en probeerde vanuit de holistische visie mijn ervaringen steeds weer in het functioneren van het totale systeem te begrijpen en trok waar nodig consequenties door een bijstelling van de werkhypothese en het behandelplan.

Toen ik mijn buurman mijn gefascineerdheid voor de systeemtheorie en mijn ervaringen van haar complexiteit in de praktijk van alledag voorlegde, vertrouwde hij mij toe dat hij als 'technaut' dezelfde ervaring had. Hij werkte in een chemisch bedrijf dat grondstoffen voor de verfindustrie produceerde en bouwde voor het productieproces ingewikkelde systemen zodat het productieproces voor het grootste deel geautomatiseerd kon verlopen. Naast de complexiteit herkende hij tot mijn verwondering ook mijn opmerking dat bepaalde eigenschappen in een systeem, die aanvankelijk een futiliteit leken, opeens erg bepalend konden worden. Zo vertelde hij mij dat het bedrijf waarvoor hij werkte op schaal de eigenlijke fabriek had nabouwd. In die kleine fabriek, de zogenoemde grondstoffen geconstrueerd. Wanneer het voor de verfindustrie verbeterd of nieuwe grondstoffen geconstrueerd. Wanneer het productieproces in de proefopstelling was geslaagd, werd een proefproductie gedraaid in de echte fabriek. Tot mijn verbazing was het proefdraaien van het productieproces op grond van ervaringen geen simpele vermenigvuldiging vanuit de proefopstelling naar de echte fabriek. Men had inmiddels geleerd dat hoewel de verhouding tussen de te mengen stoffen gelijk bleef, de grotere hoeveelheid ervoor zorgde dat een bepaalde eigenschappen, die in de proefopstelling nauwelijks tot geen rol speelde in het productieproces, in de grotere hoeveelheid opeens dominant werden en het productieproces zelfs verstoorde.

Deze ervaringen schoten mij weer te binnen, toen ik geconfronteerd werd met de zogenoemde 'chaostheorie'. 'Alles kan anders zijn', merkte Adler in plaats daarvan begin 1900 al op. Een reden voor mij om me nieuwsgierig nader te oriënteren op de 'chaostheorie'.

De chaostheorie:

De grondlegger van de chaostheorie is de nobelprijswinnaar Ilya Prigogine. Prigogine stelt: 'Van belang is dat de gedachte van de lineariteit, waar men in de klassieke onderzoekingen vanuit gaat, wordt los gelaten. In de klassieke economische leer bijvoorbeeld gaat men uit van evenwicht. Maar: er is nooit evenwicht. Evenmin is de economie een gedetermineerd systeem, maar eerder een systeem van niet-evenwicht en onvoorspelbaarheid.'

Over de mens zegt Prigogine: 'Mijn standpunt is: de mens is het resultaat van het universum en niet - zoals de klassieke theoretici zeggen - de ontwerper van het universum. Mijn vijanden vinden mij veel te extreem. Maar ik ben erg trots dat nu, na veertig jaar werk, mijn theorie ook in de praktijk wordt opgepakt.'

De organisatiepsychologe Anna Bicker Caarten studeerde af op het onderwerp 'chaos'. In haar onderzoek heeft zij zich vooral gericht op wat er met de mensen binnen een veranderende organisatie gebeurt.

Bicker Caarten: 'Bij een organisatie, die met chaos te maken heeft, zijn de reacties

van de medewerkers kenmerkend: er treedt stress op, onzekerheid en in het ergste geval angst. Maar het verschil zit in hoe men er individueel of collectief iets mee doet. De een doet er iets positiefs mee, die grijpt de chaos aan als gelegenheid om nieuwe ideeën te ontwikkelen, die herkent nieuwe mogelijkheden. De ander raakt verstrikt en verlamd.'

'De chaostheorie gaat uit van levende systemen. Zo'n systeem kan zich in verschillende toestanden bevinden, variërend van dicht bij evenwicht tot ver uit evenwicht. Dicht bij evenwicht is een grotere mate van orde, lineariteit, voorspelbaarheid en beheersbaarheid. Ver uit evenwicht neemt de rationaliteit af, de dynamiek toe en er gelden dan andere wetmatigheden. In deze meer dynamische toestand is ruimte waarin mensen hun eigen patroon leren weven, zich kunnen ontwikkelen; ze leren leren.'

Enkele kleine gebeurtenissen met (onbedoelde) grote gevolgen:

1. Een onbekende, die keizer Constantijn de Grote postuum wilde dwarsbomen stelt een document op waarin wordt verklaard dat de paus boven alle wereldlijke macht staat. Deze zogehete Donatie van Constantijn wordt dermate serieus genomen, dat pausen zich er tot in de zestiende eeuw op beroepen.
2. Een patiënt van arts Hahnemann heeft zo'n buikpijn, dat hij zich niet aan het voorschrift houdt en teveel medicijnen neemt. Vervolgens laat hij bijna het leven. Hahnemann komt tot de ontdekking dat bepaalde medicijnen in gerichte dosis werkzaam zijn en in hogere dosis juist ziekte kunnen veroorzaken. De homeopathie is geboren.
3. Spencer Silver introduceert een lijm die 'werkelijk alles' plakt. Niet dus. Maar juist in dat gebrek blijkt een unieke mogelijkheid te zitten. De post-itmemo is geboren: een briefje dat een beetje plakt en zonder schade kan worden verwijderd. Fabrikant 3M buigt de aanvankelijke mislukking om tot een gigantisch verkoopsucces.

Samenvatting en conclusie:

De uitspraak van Adler dat 'alles anders kan zijn' is zijn tijd kennelijk ver vooruit geweest. Deze open houding biedt daarnaast andere, nieuwe en creatieve mogelijkheden om met de huidige dynamische werkelijkheid om te kunnen gaan. Vanuit het steeds verder doorvoeren van het determinisme en lineaire denken is de wetenschap op een aantal punten vastgelopen. Deze ervaringen vanuit de klassieke wetenschap is noodgedwongen door bepaalde wetenschappers omgezet in de chaostheorie, die betoogt dat alles anders kan uitpakken dan men verwachtte. Of zoals Lorenz in de titel van een artikel over de chaostheorie stelt: Kan het fladderen van de vleugels van een vlinder in Brazilië een orkaan in Texas veroorzaken? Tot slot 10 regels vanuit de chaostheorie om met de werkelijkheid om te gaan.

10 regels om om te gaan met chaos:

Onze samenleving is gegrondvest op de drang tot controleren. Dat lukt nooit helemaal, omdat de natuur, het leven zelf, onvoorspelbaar en 'chaotisch' van aard is. Beter is het dat karakter als uitgangspunt te nemen. Wie de regels van de chaos ter harte neemt en ze durft toe te passen in het dagelijks bestaan, gaat prettiger en succesvoller door het leven.